

6183 SAYILI AMME ALACAKLARININ TAHSİL USULÜ HAKKINDAKİ KANUNA GÖRE ÇOK ZOR DURUM HALİNİN TESPİTİNDE KULLANILAN FİNANSAL ORANLARA YÖNELİK BİR ÖNERİ

A RECOMMENDATION FOR FINANCIAL RATIOS USED IN DETERMINING
VERY DIFFICULT STATUS IN ACCORDANCE WITH THE LAW ON THE
COLLECTION PROCEDURE OF PUBLIC RECEIVABLES NO 6183

Soner YAKAR*

Serkan Yılmaz KANDIR**

ÖZ

6183 Sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkındaki Kanun'da borçlulara yönelik getirilen kolaylıklardan birisi de tecildir. 6183 Sayılı Kanun'un 48.Maddesinde Tecil, 48/A Maddesinde ise Vergiye Uyumlu Mükelleflerin Borçlarının Tecili olmak üzere iki düzenleme yer almaktadır. Her iki tecil düzenlemesinde de borcun vadesinde ödenmesi veya haczin tatbiki veyahut haciz olunmuş malların paraya çevrilmesi durumunda kamu borçlusunun çok zor duruma düşmesi koşulu aranmaktadır. Ancak kanunda çok zor durum halinin tanımı olmadığı gibi nasıl tespit edileceğine ilişkin bir açıklama da yer almamaktadır. Tecile ilişkin 2008/3 Seri Nolu Tahsilat İş Genelgesinde, Vergiye Uyumlu Mükelleflere Yönelik Tecilde ise 2018/11284 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararında çok zor durumun tespitine yönelik bazı finansal oranlar kullanılmasına yö-

ABSTRACT

One of the conveniences brought to borrowers is deferment in the Law on the Collection Procedure of Public Receivables No. 6183. There are two regulations, namely Deferment in Article 48 of Law No. 6183 and Deferral of Tax Compliant Taxpayer's Debts in Article 48 / A. In both deferral regulations, the condition of the public debtor falling into a very difficult situation is required if the debt is paid in due time or if the foreclosure is applied or the lien goods are converted into money. However, there is no definition of the very difficult situation in the law, nor is there an explanation on how to determine it. There are some regulations regarding the use of some financial ratios for determination of very difficult situation in the Internal Circular of the Collection Serial No. 2008/3 regarding the postponement and the decision regarding the taxpayer taxpayers in

* Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, syakar@cu.edu.tr, ORC-ID: 0000-0002-0973-0072.

** Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, skandir@cu.edu.tr, ORC-ID: 0000-0002-7686-1099.

YAKAR, S., KANDIR, S. Y. (Eylül 2020). 6183 Sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkındaki Kanuna Göre Çok Zor Durum Halinin Tespitinde Kullanılan Finansal Oranlara Yönelik Bir Öneri, *Vergi Raporu*, 252, (60-76).

Makale Türü: Araştırma

M.G.T.: 17.07.2020 / *M.K.T.:* 24.08.2020

nelik düzenlemeler bulunmaktadır. Ancak yararlanılan finansal oranların çok zor durum halinin tespiti için nitelik ve nicelik yönünden yeterli olmadığı düşünülmektedir. Dolayısıyla finansal sıkıntının tespitinde kullanılan diğer bazı finansal oranların çok zor durumun tespitinde kullanılabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tecil, Vergiye Uyumlu Mükelleflerin Borçlarının Tecili, Çok Zor Durum, Finansal Oranlar.

JEL Sınıflandırma Kodları: K34, G30

GİRİŞ

6183 Sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkındaki Kanun (AATUHK) kamu alacağının zora dayalı olarak alınmasını düzenleyen hükümler içeriyor olsa da borçlu için de bazı ödeme kolaylıkları sağlamaktadır. Bu kolaylıklar, kanun kapsamında borçlulara tanınan hakları ifade etmektedir. Kanunda belirtilen durum veya koşulların var olması halinde tecil, terkin, bazı hallerde tahsilatı geri bırakma gibi müesseselerden yararlanılabilir¹. 6183 Sayılı Kanun'un 48. Maddesinde Tecil, 48/A Maddesine ise Vergiye Uyumlu Mükelleflerin Borçlarının Tecili düzenlemesi ile kamu borcunu ödemesi durumunda çok zor durumda kalacak borçlulara, borçlarını taksitlendirme ve uzun vadede ödeme kolaylığı getirilmiştir. Böylece hem borçlu çok zor durumda kalmadan borcunu ödeme imkânına kavuşmuş olmakta hem de kamu alacağının tahsiline olanak sağlanmaktadır².

6183 Sayılı Kanun'un 48. ve 48/A maddelerinde borçlunun tecil uygulamasından yararlanabilmesi için aranan bazı koşullar bulunmaktadır.

the Decision of the Council of Ministers numbered 2018/11284. It is thought these financial ratios would not be sufficient for determination of the very difficult situation. Therefore, some financial ratios that are used for determining the financial distress can also be used for the determination of very difficult situation.

Keywords: Deferral, Deferral of Tax Compliant Taxpayer's Debts, Very Difficult Situation, Financial Ratios.

Jel Classification Codes: K34, G30

AATUHK 48.Maddesine göre çok zor duruma düşme, yazılı başvuru ve teminat gösterilmesi koşulu aranırken, 48/A Maddesinde ise bu koşulların dışında ayrıca ek koşullar belirlenmiştir. Kanunda belirlenen koşulların varlığı halinde borç tecil edilebilmektedir. Tecil ile borç belirli bir faiz oranında taksitlendirilmektedir. Her iki yasal düzenlemede aranan koşullardan birisi de borcun zamanında ödenmesi veya haciz uygulaması veyahutda hacz olunmuş malların paraya çevrilmesi durumunda borçlunun "çok zor durum"a düşmesidir. Dolayısıyla tecil uygulamasının özünde borçlunun ekonomik ve mali olarak "çok zor durumda" olması bulunmaktadır³. Bu kapsamda her iki tecil uygulaması için de aranan öncelikli koşul ise borçlunun çok zor durum halinin varlığıdır. Ancak çok zor durum halinin tespitine ilişkin AATUHK'da herhangi bir düzenleme yer almamaktadır.

Çok zor durum halinin tespitine yönelik alt mevzuatta yapılan düzenlemeler ile çeşitli finansal oranlardan yararlanılarak borçlunun çok zor durum halinde olduğunun belirlenmesi gerektiği

¹ Adnan GERÇEK. *Kamu Alacaklarının Tahsil Hukuku*. Ekin Basım Yayım Dağıtım. 5.Baskı.Bursa. 2017. s.19.

² Turgut CANDAN. *Açıklamalı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun*. Dördüncü baskı. Yetkin Yayınları. Ankara.2018. s.242.

³ Soner YAKAR, Neslihan COŞKUN KARADAĞ. "Vergi Hukukunda Zor Durum: Anayasal İlkeler Açısından Bir Değerlendirme". Vergi Raporu Dergisi. Sayı 250. 2020.s.131.

belirtilmiştir. AATUHK'nun 48. Maddesine göre tecil uygulanmasında çok zor durum halinin tespiti için Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından çıkarılan 2008/3 Seri Nolu Tahsilat İç Genelgesi ile⁴; bilanço esasına göre defter tutan borçluların çok zor durum halinin tespitinde likidite oranının kullanılacağını, likidite oranının 1'den küçük olması durumuna göre ise belirlenen vade oranlarında borcun tescil edilebileceği belirtilmiştir. Diğer taraftan 48/A'daki vergiye uyumlu mükelleflerin borçlarına tecil uygulamasında çok zor durumun tespitine yönelik ise daha kapsamlı düzenlemeler yer almaktadır. Bu konuda çıkarılan 2018/11284 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararında⁵ (BKK) çok zor durum halinin tespitine yönelik olarak, bilanço esasına göre defter tutan mükellefler ile, işletme/zirai işletme hesabı esasına göre defter tutan, basit usulde tespit edilen ve serbest meslek kazanç defter tutan mükelleflerin çok zor durum halinin tespitinde nakit oranı, likidite oranı ve kaldıraç oranı olmak üzere üç adet finansal oran kullanılmıştır. Buna göre, nakit oranının 0,1 veya 0,1'den küçük; likidite oranının 0,7 veya 0,7'den küçük; kaldıraç oranının 0,7 veya 0,7'den büyük olması halinde çok zor durumun varlığı kabul edilmektedir.

Çok zor durum halinin tespitine yönelik belirlenen finansal oranlar ile kamu borçlusunun yükümlülüklerini yerine getirme veya getireme durumu arasında yakın ilişki olduğu açıktır. Bu finansal oranlar ile tespit edilmeye çalışılan asıl durum ise borçlunun borcunu ödeme kapasitesinin var olup olmadığı yani borcun tecil yolu taksitlendirilmesi durumunda borçlunun borcunu ödeyebilecek finansal durumda olup olmadığı belirlenmeye çalışılmasıdır. Çünkü borcun tahsili

ile borçlunun faaliyetinin devamlılığının engellenmesi durumunda kamu borcunun tahsili de tehlikeye girebilecektir. Çok zor durumun tespiti için kullanılan finansal oranlar finans teorisinde bir işletmenin "finansal sıkıntı" da olup olmadığının belirlenmesinde de kullanılmaktadır. Dolayısıyla AATUHK'a göre çok zor durum hali ile finansal sıkıntı ilişkili kavramlardır. Finansal sıkıntıya giren işletmeler borçları ödeyememe ve iflas durumu ile karşı karşıya kalabileceklerdir. Her iki durum da şirketin finansal başarısızlığı olarak kabul edilmektedir⁶. Bu kapsamda bir işletmenin finansal sıkıntıya girip girmediğinin tespitinde kullanılan finansal oranların çok zor durum halinin tespitinde büyük önem taşıyacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada AATUHK 48. ve 48/A maddelerinde yer alan çok zor durum halinin tespitine yönelik kullanılan finansal oranlar üzerine önerilerde bulunulacaktır. Bu konuda literatürde daha önce yapılan çalışmalarda finansal öneri içeren herhangi bir çalışmaya da rastlanılmamıştır. Finans teorisinde finansal sıkıntı durumuna ilişkin tespitler şirketler üzerine yapılmaktadır. Ancak AATUHK'un 48.ve 48/A'daki zor durum halinin tespitinde kullanılan finansal oranlar farklı huku-ki statüye sahip borçlular için de kullanılabilir. Bu nedenle finansal sıkıntıya ilişkin açıklamalar şirketler için yapılacak ancak önerilerimiz çok zor durum halinin tespiti için finansal oran kullanılan tüm kamu borçlularını kapsayacaktır. Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde tecil kavramı ve koşulları, ikinci olarak çok zor durum halinin tespitinde kullanılan finansal oranlar, üçüncü olarak finansal sıkıntının tespitine yönelik oranların çok zor durum halinin

⁴ Maliye Bakanlığı, Gelir İdaresi Başkanlığı, Tahsilat İç Genelgesi, Sayı: B.07.1.GİB.0.06.38/3802-92, Seri No:2008/3, (www.gib.gov.tr/gibmevzuat). Erişim tarihi:02 Temmuz 2020.

⁵ Resmi Gazete,24.02.2018, Sayı:30342, (https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/02/20180224-5.pdf). Erişim tarihi:02 Şubat 2020.

⁶ Stanley BLOCK ve diğerleri, *Foundations of Financial Management*, McGraw-Hill, 16. Edition, USA, 2017, s.533.

tespitinde kullanılmasına ilişkin bir öneri üzerinde durulacaktır.

1- TECİL KAVRAMI ve KOŞULLARI

6183 Sayılı AATHUK'da iki farklı tecil uygulaması bulunmaktadır. İlgili Kanun'un 48.Maddesi "tecil" kenar başlığı altında düzenlenmişken, 48/A Maddesi ise "vergiye uyumlu mükelleflerin borçlarının tecili" şeklinde düzenlenmiştir. Her iki düzenleme de borçlunun borcunu belirli koşullar çerçevesinde taksitlendirmektedir. Ancak her iki düzenlemenin kapsam, yararlananlar, koşullar ve çok zor durum halinin tespitinde kullanılan finansal oranlar açısından farklı özellikleri de bulunmaktadır. Kanunun 48.maddesindeki tecil genel bir düzenlemeyken, vergiye gönüllü uyumlu mükelleflere yönelik tecil uygulaması daha özel bir düzenlemedir. Konu incelenirken öncelikle tecile ilişkin genel hükümler açıklanacak daha sonra her iki tecil uygulamasına ilişkin koşullar açıklanacaktır.

Tecil kelime anlamı olarak erteleme demektir⁷. 6183 Sayılı Kanunda da kelime anlamına uygun şekilde düzenleme yapılmıştır. Dolayısıyla tecil 6183 Sayılı Kanunda kamu borcunun ödenmesi durumunda çok zor durumda kalacak kamu borçlularına, belirli koşullar çerçevesinde borçlarını taksitlendirerek daha uzun vadede ödeme imkânı sağlayan bir müessesedir⁸. Bir başka deyişle tecil, ödeme aşamasına gelen kamu alacaklarının belirli süreliğine tahsilatının ertelenmesidir⁹. Tecil uygulaması ile borcun vadesinde ödenmesi, haciz uygulanması veya haczedilen malların paraya çevrilmesi durumlarında çok zor duruma düşecek borçlulara ödeme

esnekliği sağlanmaktadır. Çünkü borcun ödemesinin bir süreliğine ertelenmesi, borçluya ödeme kolaylığı sağlamakta bu sayede alacaklı ile borçlu arasındaki karşılıklı çıkarlar dengesinin korunmasına da yardımcı olabilmektedir. Özellikle vergi borçları açısından ise vergi borçlusunun vergi ödeyebilme kapasitesinin korunması böylelikle vergi kaynağının devamlılığının sağlanmasında yardımcı olabilmektedir¹⁰.

6183 Sayılı AATUHK'un 48.Maddesine göre; "Amme borcunun vadesinde ödenmesi veya haczin tatbiki veyahut haczolunmuş malların paraya çevrilmesi amme borçlusunu çok zor duruma düşürecekse, borçlu tarafından yazı ile istenmiş ve teminat gösterilmiş olmak şartıyla, alacaklı amme idaresince veya yetkili kılacağı makamlarca; amme alacağı 36 ayı geçmemek üzere ve faiz alınarak tecil olunabilir" hükmü yer almaktadır. Bu hükme göre tecil için öngörülen bazı koşullar bulunmaktadır. Bu koşullar, borcun vadesinde ödenmesi veya haciz uygulanması veyahut haciz olunan malların paraya çevrilmesi kamu borçlusunu çok zor duruma düşürmesi, yazı ile başvurulmuş olması ve teminat gösterilmesi koşuludur. Yalnız bu koşulların tamamının var olması durumunda bile tecil konusunda idarenin takdir yetkisi bulunmaktadır. Bu yetki yukarıda kanun hükmünün sonundaki "olunabilir" sözcüğünden anlaşılmaktadır¹¹.

6183 sayılı AATUHK'nun 48/A-1 Maddesine göre ise; "Devlete ait olup Maliye Bakanlığına bağlı tahsil dairelerince takip edilen ve 213 sayılı Kanun kapsamına giren vergi, resim, harç ve cezalar ile bu alacaklara bağlı gecikme faizi ve gecikme zammının vadesinde ödenmesi veya hac-

⁷ Türkçe Sözlük. Türk Dil Kurumu. (<https://sozluk.gov.tr/>). Erişim tarihi: 03 Temmuz 2020.

⁸ Turgut CANDAN. a.g.e. s.242.

⁹ İstanbul Vergi Dairesi Başkanlığı Mükellef Hizmetleri Tahsilat Grup Müdürlüğü. *6183 Sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkındaki Kanun*. Arıkan Yayınevi.2006.

¹⁰ Selim KANETİ. *Vergi Hukuku*. İstanbul Üniversitesi Yayın: 3434. Özdem Kardeşler Matbaası. İstanbul.1986/1987.

¹¹ Turgut CANDAN. a.g.e. s.248.

zin tatbiki veyahut haczolunmuş malların paraya çevrilmesi amme borçlusunu çok zor duruma düşürecekse, borçlu tarafından yazı ile istenmiş olmak ve aşağıdaki şartları taşımak koşuluyla vadesi bir yılı geçmemiş alacaklar, Maliye Bakanınca 36 ayı geçmemek üzere faiz ve teminat alınarak tecil olunabilir” hükmü yer almaktadır¹². Bu hükme göre vergiye uyumlu mükelleflerin borçlarının tecili içinde bazı koşullar bulunmaktadır. Bu koşullar, yukarıda madde hükmünde belirtilen alacaklardan olması, madde hükmünde belirtilen alacakların ödenmesi, haczin uygulanması veyahut paraya çevrilmesi borçluyu çok zor duruma düşürmesi, teminat gösterilmesi ve kanunda belirtilen diğer koşulların sağlanması gerekmektedir. Kanunda belirtilen diğer koşullar ise şunlardır (Madde 48/A-2);

1. Başvuru tarihi itibarıyla en az 3 yıl süreyle; ticari, zirai veya mesleki faaliyetleri nedeniyle yıllık gelir veya kurumlar vergisi mükellefi olması,
2. Başvuru tarihinden geriye doğru 3 yıla ait vergi beyannamelerini kanuni sürelerinde vermiş olması (Kanuni süresinde verilen bir beyannameye ilişkin olarak kanuni süresinden sonra düzeltme amacıyla veya

pişmanlıkla verilen beyannameler bu şartın ihlali sayılmaz.),

3. Bu madde kapsamına giren ve başvuru tarihi itibarıyla vadesi 1 yılı geçmemiş borcunun borç ödemedi hüsnüniyet sahibi olmasına rağmen ödenememiş olmasıdır.

Kanundaki bu koşulların dışında ilave olarak Kanunda Maliye Bakanlığına verilen yetkiye¹³ istinaden Seri A 1 Sıra No.lu Tahsilat Genel Tebliğinin¹⁴ 4.bölümün I/B-4.maddesinde şu koşullarda belirlenmiştir;

- a) Mükellef (tüzel kişilerde kanuni temsilci) hakkında tecil talep tarihinden önceki 5 yıl içinde 213 sayılı Kanunun 359 uncu maddesine göre kesinleşmiş mahkûmiyet kararının bulunmaması,
- b) Yıllık gelir vergisi/kurumlar vergisi yönünden faal mükellefiyetin bulunması,
- c) Asıl amme borçlusu olunması,
- ç) Tür olarak tecili uygun bulunan borçların tamamı için tecil talebinde bulunulması şartları getirilmiştir.

Yukarıda belirtilen koşulların tamamının var olması durumunda tecilden yararlanılabilir. Ancak ilgili kanun maddesinde “olunabilir” hükmü gereği tecilden yararlanacak mükellefleri belirle-

¹² AATUHK’un 48/A Maddesine göre; “Cumhurbaşkanı; 1. Teminatsız tecil tutarını; yarısına kadar indirmeye, yeniden kanuni tutarına getirmeye, zorunlu teminat oranını %50’ye kadar artırmaya, sıfıra kadar indirmeye, yeniden kanuni orana getirmeye, 2. Borçlunun çok zor durum hâlinin tespitinde kullanılmak üzere varlıklar, yükümlülükler ve nakit akımlarını esas alan mali göstergeler ile mali durumu tespitiyle ilgili diğer ölçütlere dayalı kriterleri belirlemeye, belirlenen kriterler çerçevesinde çok zor durum hâlini derecelendirmeye ve bu dereceleri dikkate alarak; a) Tecil süresini 60 aya kadar uzatmaya, b) Farklı faiz oranları belirlemeye,

3. Tecil edilecek gecikme zammını, Türkiye İstatistik Kurumunun her ay için belirlediği Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksinin (Yİ-ÜFE) aylık değişim oranları esas alınarak hesaplamaya,

4. Madde hükmünü, alacaklı diğer amme idarelerini, alacak türlerini ve uyumlu borçlu kapsamına girebilecek borçlu kriterlerini belirleyerek uygulamaya (Devlete ait olup Maliye Bakanlığına bağlı olanlar dışındaki tahsil dairelerince takip edilen alacaklar dâhil), yetkilidir. Bu fıkranın (4) numaralı bendindeki yetkinin kullanılması hâlinde bu madde ile Maliye Bakanına tanınan yetkiler 48 inci maddede tanımlanan alacaklı amme idarelerinin tecile yetkili makamları tarafından kullanılır”.

¹³ AATUHK’un 48/A Maddesine göre; “Maliye Bakanı; 1. Tecil edilecek amme alacağını tür ve tutar olarak belirlemeye, 2. Tecilde taksit zamanlarını, ödemelerin başlayacağı ayı, tecil talep tarihini takip eden aydan başlamak üzere 12 ayı geçmeyecek şekilde belirlemeye, ödeme dönemlerini, azami altı ayda bir yapılacak şekilde düzenlemeye, 3. Tecilde diğer şartları belirlemeye, yetkilidir”.

¹⁴ Resmi Gazete. 30.06.2007.Sayı:26568.

me konusunda idareye takdir yetkisi verilmiştir. Yukarıda sayılan koşullar, 48.maddesindeki tecilden yararlanma koşullarına göre çok daha kapsamlı ve detaylı bir şekilde belirlenmiştir.

2- ÇOK ZOR DURUM HALİNİN TESPİTİNDE KULLANILAN FİNANSAL ORANLAR

2.1- Genel Olarak

AATUHK 48 ve 48/A maddelerine göre borçlunun tecil hükümlerinde yararlanabilmesi için mutlaka yazılı talebinin olması gerekmektedir. Yazılı talebi olmayan borçlu için tecil hükümlerinin uygulanması mümkün değildir. Borçlunun yazılı talebi üzerine kamu borcunun vadesinde ödenmesi veya haczin tatbiki veyahut haczolanmış malların paraya çevrilmesi durumunda borçlunun çok zor duruma düşürmelidir. Yani borçlunun tecil için başvurduğu tarihte çok zor durumda olması koşulu aranmamaktadır. Burada aranan koşul borcun vadesinde ödenmesi, borçlunun mallarına haczolanması veya haczedilen malların paraya çevrilmesi durumunun borçluyu çok zor durumda bırakacak olmasıdır¹⁵. Dolayısıyla çok zor durum koşulunun gerçekleşmesi ancak bu durumun ortaya çıkmasının alacağın tahsiline bağlı olması ile mümkün olacaktır. Eğer borçlu başka nedenlerden dolayı çok zor duruma düşmüşse borçlunun tecilden yararlanması da gerekmecektir. Ancak tecil uygulamalarında kamu borcunun ödenmesi dışındaki nedenlerle de zor duruma düşmüş olan borçluların vergi,

resim ve harç şeklinde borçları da 48.maddeye göre tecil edildiği belirtilmektedir¹⁶.

AATUHK'nun 48 ve 48/A maddelerinde belirtildiği üzere, borçlunun çok zor duruma düşecek olması tecil talebinin kabul edilebilmesi için ilk olarak aranacak koşuldur¹⁷. Çünkü hem 48 hem de 48/A Maddesinde "çok zor duruma düşecek-se" ibaresinden sonra diğer koşullar sayılmıştır. Tecil için önemli ve öncelikli koşul olan "çok zor durum" halinin kanun hükümlerinde tanımı yapılmamıştır¹⁸. Bu konuda her ne kadar tanım olmasa da yapılan bazı tespitler kavramın daha iyi anlaşılmasını sağlayabilecektir; 238 Sayılı Tahsilat Genel Tebliğinde ise¹⁹, "...Çok zor" durumun takdirinde de icraya devam halinde borçlunun gelir kaynağı olan teşebbüs veya teşebbüslerinin tahrip veya büyük zararlara uğratılacağına da bir ölçü olarak gözönünde bulundurulması icap eder". 249 Sayılı Tahsilat Genel Tebliğine göre²⁰ ".. "çok zor durum" ifadesinin (Amme alacağının vâdesinde ödenmesi veya haczin tatbiki veyahut haczolanmış malların paraya çevrilmesi takdirinde borçlunun, vergiyi doğuran ticarî, sınaî veya ziraî faaliyetinin devamına imkân kalmaması veya bu faaliyetlerinin ağır şekilde sekteye uğraması) hali olarak anlaşılması ve tatbikata bu yolda veçhe verilmesi uygun mütlâa edilmiştir" şeklinde açıklamalar yapılmıştır. İstanbul Vergi Dairesi Başkanlığı'na göre²¹; "burada amaç borcun vadesinde ödenmesi, haciz tatbiki veya haczolanmış malların paraya çevrilmesi halinde, borçlunun işine devam edemeyecek veya işini tasfiye ede-

¹⁵ Turgut CANDAN. a.g.e. s.242-243.

¹⁶ Oluş Yayıncılık. *Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun Yorum ve Açıklamaları*. Ankara.2010.s.476. Benzer yönde; Candan'a göre; "tecil olanağının esasen çok zor durumda bulunan kamu borçlusu için de tanınması, bize göre, tecil müessesesinin varlık nedenine uygun olur. Kamu alacağını ödemedi de çok zor durumda bulunan kamu borçlusunun tecil talebinin öncelikle kabul edilmesi, kamunun da yararınadır" Turgut CANDAN. a.g.e. s. 243.

¹⁷ Yusuf KARAKOÇ. *Genel Vergi Hukuku*. 2.Baskı. Yetkin Yayınları. Ankara.2019.

¹⁸ Adnan GERÇEK.a.g.e. s.105.

¹⁹ Gelir İdaresi Başkanlığı. (<https://gib.gov.tr/node/87851>). Erişim tarihi:10 Temmuz 2020.

²⁰ Gelir İdaresi Başkanlığı. (<https://gib.gov.tr/node/89177>). Erişim tarihi:10 Temmuz 2020.

²¹ İstanbul Vergi Dairesi Başkanlığı Mükellef Hizmetleri Tahsilat Grup Müdürlüğü. a.g.e. s.242.

cek hale gelmesidir". Seri A 1 Sıra Nolu Tahsilat Genel Tebliğinde 4. Bölüm / I-A'ya göre ise; "...“çok zor” durumun takdirinde de icra takibine başlanması ya da takibin devamı halinde borçlunun gelir kaynaklarının ortadan kalkmasına ya da faaliyetlerinin devamının engellenmesine sebebiyet verilip verilmediğinin de bir ölçü olarak göz önünde bulundurulması icap etmektedir". Bu açıklamaların ortak noktası ise kamu borcunun tahsili ile borçlunun faaliyetlerinin sekteye uğramaması yani devamlılığına engel olunmamasıdır.

2.2- Çok Zor Durum Halinin Tespitinde Kullanılan Finansal Oranlar

Çok zor durum kavramının tanımının yapılmaması ve bu konuda idareye geniş takdir yetkisinin verilmesi çok zor durum halinin tespiti de önemli hale getirmiştir. Her ne kadar çok zor durumun belirlenmesi takdire bağlı olsa da bu konuda bazı ölçütler belirlemiştir²². Hem 48. maddesinde ki tecil hem de 48/A. maddesinde vergiye uyumlu mükelleflerin borçlarının tecili için çok zor durum halinin tespitinde kullanılan ölçütler, finans teorisinde kullanılan bazı finansal oranlardır. Bu oranlar kanun ile belirlenmemiştir. Diğer taraftan 48 ve 48/A maddesinde kullanılan finansal oranlar da aynı değildir.

AATUHK 48.Maddeye göre çok zor durumun tespitine ilişkin finansal oranlar tahsilat iç genelgesi ile belirlenmiştir. 2008/3 Seri nolu Tahsilat İç Genelgesine göre, tecil ve taksitlendirme talebinde bulunan borçluların “çok zor durumda” olup olmadıklarının tespitinde likidite oranlarının

kullanılacağı ve bu oranlara göre de çok zor durum derecesinin tespit edilerek tecil sürelerinin de bu derecelere göre belirleneceği belirtilmiştir. Tahsilat İç Genelgesine göre; bilanço (küçük harf) esasına göre defter tutan borçluların çok zor durum halinin tespitinde ve işletme hesabı esasına göre defter tutan borçluların çok zor durum halinin tespitinde likidite oranı kullanılmaktadır. Tahsilat İç Genelgesine göre; likidite oranının 1'den büyük olursa borç tecil edilmeyecek, likidite oranının 1 veya 1'den küçük ve 0,5'den büyük olursa 12 aya kadar ve likidite oranının 0,5 veya 0,5'den küçük olursa borçlar 24 aya kadar²³ tecil edilebilecektir²⁴.

AATUHK'nun 48/A'ya göre çok zor durumun tespitine ilişkin finansal oranlar 2018/11284 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı (BKK) ile belirlenmiştir. BKK'na göre, ticari, zirai ve mesleki faaliyetine bağlı olarak yıllık gelir ve kurumlar vergisi mükellefi olan borçlular, bilanço esasına göre defter tutanlar, işletme/zirai işletme hesabı esasına göre defter tutanlar, ticari kazancı basit usulde tespit edilenler ve serbest meslek kazanç defteri tutanlar gruplandırarak çok zor durum halinin tespit edilmesinde kullanılacak kriterler belirlenmiştir. İlgili BKK 1/a-b maddesine göre; bilanço esasına göre defter tutan yıllık gelir veya kurumlar vergisi mükelleflerinin çok zor durum halinin tespiti ile işletme/zirai işletme hesabı esasına göre defter tutan, ticari kazancı basit usulde tespit edilen ve serbest meslek kazanç defteri tutan mükelleflerin çok zor durum halinin tespitinde nakit oranı, likidite oranı ve kaldıracağı

²² Oluş Yayıncılık. a.g.e. s.477.

²³ 2008/3 Seri nolu Tahsilat İç Genelgesi V/C-2'ye göre; “Mahalli teşkilatımıza tanınan 12 ve 24 aylık süreler azami sürelerdir. Vergi Dairesi Başkanlıkları ve Defterdarlıklar; bağımsız vergi daireleri veya bağlı vergi dairelerinin yapacakları teciller için farklı süre belirlemeye yetkili kılındıklarından, vergi dairelerinin tecil yaparken kendilerine tayin edilen azami tecil sürelerini dikkate almaları gerektiği tabiidir”.

²⁴ 2008/3 Seri nolu Tahsilat İç Genelgesinin V/B'ye göre; “Gayrifaal veya faaliyetini terk etmiş olan borçlular ile gayrimenkul sermaye iradı, menkul sermaye iradı, ücret, diğer kazanç ve iradları nedeniyle mükellefiyeti bulunan ya da bu sayılanlar dışında kalan diğer borçluların talepleri Tecil ve Taksitlendirme Talep Formundaki beyanlarına göre değerlendirilecek, taksit tutarları ile taksitlendirme süresi borçlunun durumuna göre takdir edilerek borçları azami 24 aya kadar tecil edilebilecektir”.

oranı kullanılmaktadır. Tespit edilecek bu oranlara göre, nakit oranının 0,1 veya 0,1'den küçük, likidite oranının 0,7 veya 0,7'den küçük ve kaldıraç oranının 0,7 veya 0,7'den büyük olması ve aynı zamanda bu şartların tamamının bir arada bulunması halinde mükelleflerin çok zor durumda oldukları kabul edilecektir (BKK Madde 1/2). Mükelleflerin likidite ve kaldıraç analiz tablosuna

göre belirlenen dereceler toplanacak ve "çok zor durum derecesi" bulunacaktır. Bulunan dereceye göre azami tecil süresi ile 6183 Sayılı Kanunun 48.maddesine göre belirlenen tecil faizinin belirli bir yüzdesi dikkate alınarak tespit edilen faiz oranı Tecil Süresi ve Faiz Oranı Belirleme Tablosundan bulunacaktır (BKK Madde Madde 2/2);

Tablo 1: Tecil Süresi ve Faiz Oranı Belirleme Tablosu

Çok Zor Durum Derecesi (Likidite derecesi + Kaldıraç derecesi)	Azami Tecil Süresi	Tecil Faizi Oranı (TFO)
2-3	18 aya kadar	TFO x 0,75
	12 aya kadar	TFO x 0,7
	6 aya kadar	TFO x 0,65
4-5	24 aya kadar	TFO x 0,7
	18 aya kadar	TFO x 0,6
	12 aya kadar	TFO x 0,5
	6 aya kadar	TFO x 0,4
6-7	36 aya kadar	TFO x 0,7
	24 aya kadar	TFO x 0,6
	18 aya kadar	TFO x 0,5
	12 aya kadar	TFO x 0,4
	6 aya kadar	TFO x 0,3
8-9	48 aya kadar	TFO x 0,6
	36 aya kadar	TFO x 0,5
	24 aya kadar	TFO x 0,4
	18 aya kadar	TFO x 0,3
	12 aya kadar	TFO x 0,2
	6 aya kadar	TFO x 0,1
10	60 aya kadar	TFO x 0,5
	48 aya kadar	TFO x 0,4
	36 aya kadar	TFO x 0,3
	24 aya kadar	TFO x 0,2
	18 aya kadar	TFO x 0,15
	12 aya kadar	TFO x 0,1
	6 aya kadar	TFO x 0,05

BKK'nda belirtilen nakit, likidite ve kaldıraç oranları mükelleflerin vermiş oldukları bilgi ve belgeler değerlendirilerek tespit edilecektir. Tecile yetkili idare, mükelleflerin verdikleri bilgi ve belgelerin doğruluğunu araştırma yetkisi olup gerekirse mükelleften ve üçüncü kişilerden ek bilgi talebinde bulunabileceklerdir. Yapılan değerlendirme sonucunda mükellefin gerekli şartların var olduğu tespit edilirse, çok zor durum derecesine göre tecil ve taksitlendirme yapılabilir (Seri A 1 Sıra Nolu Tahsilat Genel Tebliğinde 4/ I-B).

3- FİNANSAL SIKINTININ TESPİTİNE YÖNELİK ORANLARIN ÇOK ZOR DURUM HALİNİN TESPİTİNDE KULLANILABİLİRLİĞİNE İLİŞKİN BİR ÖNERİ

6183 Sayılı Kanun'un 48. ve 48/A Maddelerinde yer alan tecilden yararlanılmasında koşul olarak belirlenen çok zor durum haline ilişkin tespit yukarıda açıklanan finansal oranlar ile yapılabilecektir. Bu oranlar, 48.Madde için sadece likidite oranıyken, 48/A Maddesi için ise nakit oranı, likidite oranı, kaldıraç oranıdır. İki farklı tecil uygulamasında çok zor durumun tespitinde farklı finansal oranlar kullanılmaktadır. Bu farklılığın neden kaynaklandığı ve çok zor durum halinin tespitinde neden bu oranların belirlendiğine ilişkin herhangi bir bilgi de bulunmamaktadır. Ancak bu finansal oranlar ile tespit edilen borçlunun çok zor durumda olması değil, borçlunun borcunu ödeme kapasitesinin olup olmadığıdır. Hâlbuki kanun hükümlerinde borcun ödenmesi veya zora dayalı olarak tahsil edilmesi halinde borçlunun çok zor duruma düştüğünün tespit edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Tecil müessesesi ile ulaşılmak istenen, kamu borcunun tahsilini tehlikeye sokmadan borçlunun faaliyetlerinin devamlılığının engellenmemesidir. Dolayısıyla borçlunun çok zor durumda olduğunun tespiti önemlidir. Çok zor durum halinin doğ-

ru tespit edilememesi halinde gerçekten finansal olarak sıkıntıda olan borçlunun borcu ödemesi veya borcun zora dayalı olarak tahsil edilmesi nedeniyle faaliyetlerine devam etmesi de mümkün olamayabilecektir. Bu kapsamda AATUHK 48 ve 48/A maddelerine göre çok zor durum hali finans teorisinde finansal sıkıntı kavramı ile çok benzerlik göstermektedir. Özellikle çok zor durum halinin tespitinde kullanılan finansal oranların aynı zamanda finansal sıkıntının belirlenmesinde de kullanılması bu benzerliği açıkça ortaya koymaktadır. Çok zor durum halinin tespitinden finansal oranlardan; nakit oranı, likidite oranı ve kaldıraç oranı kullanılırken, finansal sıkıntının tespitinde kullanılacak finansal oranlara ilişkin literatürde farklı önerilerde bulunmaktadır. Bu öneriler AATUHK'da çok zor durum halinin tespitinde kullanılması gerektiği düşünülmektedir. Çalışmamızın bu bölümünde öncelikle finansal sıkıntının tespitinde kullanılan finansal oranlara ilişkin literatür taraması yapılarak, finansal sıkıntının tespitinde hangi finansal oranların önerildiği üzerinde durulacaktır. Daha sonra bu tespitler çerçevesinde çok zor durum halinin tespitine ilişkin hangi finansal oranların kullanılabileceği üzerine değerlendirme yapılacaktır.

3.1- Finansal Sıkıntının Tespitinde Kullanılan Finansal Oranlara İlişkin Literatür Taraması

Finansal sıkıntının tespitinde kullanılabilecek finansal oranlar, literatürdeki uygulamalı çalışmalar aracılığıyla belirlenebilir. Finans literatüründe, finansal sıkıntıyı konu alan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Ampirik çalışmaların önemli bölümünün ABD'yi konu aldığı gözlenmektedir. Beaver (1966) çok sayıda finansal oran kullanarak finansal başarısızlık tahmini yapmayı amaçlamıştır. Kullanılan oran grupları, nakit akışı oranları, karlılık oranları, mali yapı oranları, likidite oranları, faaliyet oranları olarak belirlenmiş ve her bir oran grubunda çok sayıda oran test

edilmiştir. Analiz sonuçları, finansal başarısızlık tahmininde en başarılı oranın nakit akışlarının borçlara oranı olarak belirlenirken; likidite oranlarının finansal başarısızlık tahminindeki rolünün sınırlı olduğu belirtilmiştir²⁵. Altman (1968) imalat alanında faaliyet gösteren 66 ABD borsa şirketinde iflas eden şirketlerin tahminine yönelik bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Diskriminant analizinin kullanıldığı çalışmada beş finansal orandan yararlanılmıştır. Bu oranlar, net çalışma sermayesinin toplam varlıklara oranı, yedeklerin toplam varlıklara oranı, ekonomik karlılık oranı, piyasa değerinin borçlara oranı ve varlık devir hızıdır. Model, iflas tahmininde %94 oranında başarıyla bulunmuştur²⁶. Beaver (1968) likidite oranları, karlılık oranları, faaliyet oranlarının finansal başarısızlığı tahmin güçlerini karşılaştırmıştır. Buna göre finansal başarısızlığın tahmininde, kaldıraç oranı, aktif karlılığı ve nakit akışlarının toplam borçlara oranı, likidite oranlarından daha başarılı bulunmuştur²⁷. Beaver (1968), pay fiyatları ve finansal oranların finansal başarısızlığın tahminindeki rollerini karşılaştırmıştır. Bulgular, pay fiyatlarının finansal başarısızlığa ilişkin önemli ölçüde bilgi içerdiğini, ancak pay fiyatları ile finansal oranların birbirlerini tamamlar nitelikte yararlı olduklarını göstermiştir²⁸. Deakin (1972) diskriminant analizi kullanarak finansal oranların finansal başarısızlık tahminindeki rolünü incelemiştir. 1962-1966 dönemini konu alan çalışmada 14 finansal orandan yararlanılmıştır. Likidite

oranları, faaliyet oranları, kaldıraç oranı ve aktif karlılığı yararlanılan oranlar arasında yer almaktadır. Analiz sonuçları, diskriminant analizinin üç yıl öncesine kadar finansal başarısızlığı tahmin edebildiğini ortaya koymuştur²⁹. Edmister (1972) küçük şirketlerde finansal oranların finansal başarısızlığın tahmini konusundaki yararını incelemiştir. Önceki çalışmaların ışığında belirlenen finansal oranlar, asit-test oranı, cari oran, net çalışma sermayesinin toplam varlıklara oranı, dönen varlıkların toplam borçlara oranı, bazı mali yapı oranları, faaliyet kar marjı, nakit akışlarının kısa vadeli borçlara oranı, aktif devir hızı ekonomik karlılık oranı olarak belirlenmiştir. Bulgular, finansal oranların küçük şirketlerin finansal başarısızlığını tahmin etme konusunda başarılı olduğunu göstermiştir³⁰. Ohlson (1980) payları borsada veya tezgahüstü piyasada işlem gören imalat şirketlerini konu alan çalışmada 1970-1976 döneminde şirketlerin finansal başarısızlığının tahmini amaçlanmıştır. Çalışmada kullanılan değişkenler, toplam varlıklar, kaldıraç oranı, çalışma sermayesinin toplam varlıklara oranı, cari oran, aktif karlılığı, faaliyetlerden sağlanan fonların borçlara oranıdır. Ampirik bulgulara göre, şirket büyüklüğü, finansal yapı, performans ve likidite pozisyonu bir yıl içinde iflas olasılığını etkileyen değişkenler olarak belirlenmiştir³¹.

ABD dışındaki piyasaları konu alan çalışmaların sayısı sınırlıdır. Taffler (1982) Londra Menkul Kıymetler Borsası şirketlerini konu alan çalışma-

²⁵ William H. BEAVER. "Financial Ratios As Predictors of Failure". Journal of Accounting. Research. 4.1966.s.71-111.

²⁶ Edward I. ALTMAN. *Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy*. Journal of Finance. 23(4). 1968. s.589-609.

²⁷ William H. BEAVER. "Alternative Accounting Measures as Predictors of Failure". Accounting Review. 43 (1).1968. s.113-122.

²⁸ William H. BEAVER. "Market Prices, Financial Ratios, and the Prediction of Failure". Journal of Accounting Research. 6(2). 1968. s.179-192.

²⁹ Edward B. DEAKIN. "A Discriminant Analysis of Predictors of Business Failure". Journal of Accounting Research. 10(1).1972. s.167-179.

³⁰ Robert O. EDMISTER. "An Empirical Test of Financial Ratio Analysis for Small Business Failure Prediction". Journal of Financial and Quantitative Analysis. 7(2).1972. s.1477-1493.

³¹ James A. OHLSON. "Financial Ratios and the Probabilistic Prediction of Bankruptcy". Journal of Accounting Research. 18(1).1980. s.109-131.

sında 50 finansal orandan yararlanarak finansal başarısızlığı tahmin etmeye çalışmıştır. Analiz edilen oranlardan beşinin finansal başarısızlık tahmininde özellikle etkili olduğu belirlenmiştir. Bu oranlar, ekonomik karlılık oranı, payların işlem görme oranı, çalışma sermayesinin özsermayeye oranı, toplam borçların toplam yatırılan sermayeye oranı, likit varlıkların toplam varlıklara oranıdır.³² Houghton (1984) payları Sidney Borsasında işlem gören 24 şirketi konu alan çalışmada finansal oranlardan yararlanarak iflas tahmini modelini test etmiştir. Çalışmada kullanılan oranlar, ekonomik karlılık oranı, asit test oranı, kar dağıtım oranı, toplam borçların nakit akışlarına oranı, uzun vadeli borçların özsermayeye oranıdır.³³ Charitou, Neophytou ve Charalambous (2004) İngiltere’de faaliyet gösteren sanayi işletmelerinde finansal başarısızlık tahmini için finansal oranlardan yararlanmışlardır. 1988-1997 dönemini konu alan çalışmada kapsamı nakit akışları, karlılık ve mali yapı olmak üzere üç finansal oranın finansal başarısızlığı bir yıl öncesinde %83 başarıyla tahmin edebildiği sonucunu elde etmişlerdir.³⁴

Türkiye’yi konu alan çalışmalar da bulunmaktadır. Altaş ve Giray (2005) İMKB Tekstil Sektörü şirketlerini konu alan çalışmalarında farklı gruptan çok sayıda finansal oran kullanarak finansal başarısızlık tahmini yapmışlardır. Çalış-

manın sonuçları, likidite oranlarının finansal başarısızlık tahmininde en önemli faktör olduğunu göstermiştir.³⁵ İçerli ve Akkaya (2006), finansal başarısızlığın belirlenmesi için bir model geliştirmeyi amaçlamışlardır. 1990-2003 dönemini kapsayan çalışmada 80 işletmenin verilerinden yararlanılarak 10 finansal oran hesaplanmıştır. Sonuçlar, aktif devir hızı dışındaki faaliyet oranları ile karlılık oranlarının ve nakit oranının finansal başarısızlık tahmininde önemli bir rolü olmadığı belirlenmiştir. Diğer yandan kaldıraç oranı ise önemli bir değişken olarak belirlenmiştir.³⁶ Terzi (2011) İMKB gıda sektörü şirketlerinde finansal başarısızlığı tahmin eden bir model geliştirmeye çalışmıştır. 19 finansal orandan yararlanılan çalışmada 22 şirket örnekleme dâhil edilmiştir. Analiz sonuçları, borç-öz kaynak oranı ile ekonomik karlılık oranının yer aldığı modelin %90,9 doğruluk oranına sahip olduğu belirlenmiştir.³⁷ Zeytinoğlu ve Akarım (2013), 2009-2011 döneminde İMKB şirketlerinin finansal başarısızlığı tahmin edebilen güvenilir bir model geliştirmeyi amaçlamışlardır. 115 İMKB şirketini kapsayan çalışmada 20 finansal orandan yararlanılmıştır. Bulgular, çalışma sermayesinin toplam varlıklara oranı ile sermaye yeterliliğinin, finansal başarısızlık tahmininde en önemli finansal oranlar olduklarını göstermiştir.³⁸ Selimoğlu ve Orhan (2015) işletmelerde finansal başarısızlık tahmi-

³² R. J. TAFFLER. “Forecasting Company Failure in the UK Using Discriminant Analysis and Financial Ratio Data”. Journal of the Royal Statistical Society. 145(3).1982. s.342-358.

³³ K. A. HOUGHTON (1984). “Accounting Data and the Prediction of Business Failure: The Setting of Priors and the Age of Data”. Journal of Accounting Research. 22(1).1984. s. 361-368.

³⁴ Andreas CHARITOU, Evi NEOPHYTOU ve Chris CHARALAMBOUS. “Predicting Corporate Failure: Empirical Evidence for the UK”. European Accounting Review. 13(3).2004. s.465-497.

³⁵ Dilek ALTAŞ ve Selay GİRAY. “Mali Başarısızlığın Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemlerle Belirlenmesi: Tekstil Sektörü Örneği”. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 5.(2). 2005.s 13-28.

³⁶ M.Yılmaz İÇERLİ ve G.Cenk AKKAYA. “Finansal Açından Başarılı Olan İşletmelerle Başarısız Olan İşletmeler Arasında Finansal Oranlar Yardımıyla Farklılıkların Tespiti”. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. 20(1). 2006. s.413-421.

³⁷ Serkan TERZİ. “Finansal Rasyolar Yardımıyla Finansal Başarısızlık Tahmini: Gıda Sektöründe Ampirik Bir Araştırma”. Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi. 15(1).2011. s.1-18.

³⁸ Emin ZEYTİNOĞLU ve Yasemin Deniz AKARIM (2013). “Financial Failure Prediction Using Financial Ratios: An Empirical Application on Istanbul Stock Exchange”. Journal of Applied Finance & Banking, 3(3).2013. s.107-116.

ninde yararlanılabilecek oranları araştırmışlardır. BİST’de faaliyet gösteren Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri işletmelerini kapsayan çalışmada 23 adet finansal orandan yararlanılmıştır. Çalışmanın sonuçları, karlılık oranlarının ve iki mali yapı oranının finansal başarısızlık tahmininde yararlı olduğunu ortaya koyarken; likidite oranları ve faaliyet oranlarının finansal başarısızlık tahmininde önemli bir rolü olmadığını göstermiştir³⁹. Kısakürek, Arslan ve Bircan (2018) BİST sanayi şirketleri için finansal başarısızlık tahmininde kullanılabilecek bir model geliştirmeyi amaçlamışlardır. 124 şirketi konu alan çalışmada 25 finansal oran hesaplanmıştır. Analiz sonuçları,

%50’sini Finansal Yapı Oranları, %28,5’ini Karlılık Oranları ve kalan %21,5’ini ise Faaliyet Oranlarının oluşturduğu modelin finansal başarısızlığı %91,1 oranında doğru tahmin edebildiğini göstermiştir⁴⁰.

3.2- Çok Zor Durum Tespitinde Kullanılan Finansal Oranlarının Yeterliliğinin Değerlendirilmesi

Bellovary, Giacomino ve Akers (2007), finansal başarısızlık tahmininde kullanılan modelleri ve değişkenleri incelemişlerdir⁴¹. Bulgulara göre ampirik çalışmalarda en fazla kullanılan ilk on finansal oran aşağıdaki tablo 2’de özetlenmiştir⁴²:

Tablo 2: Finansal Başarısızlık Tahmininde En Fazla Kullanılan İlk On Finansal Oran

Finansal Oran	Oranın Açıklaması	Kullanan Çalışma Sayısı
Aktif karlılığı oranı	Net Kar / Toplam Aktifler	54
Cari oran	Dönen Varlıklar / Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar	51
Çalışma sermayesi / toplam varlıklar oranı	Çalışma Sermayesi / Toplam Aktifler	45
Yedekler / toplam varlıklar	Yedekler / Toplam Aktifler	42
Ekonomik karlılık oranı	Faiz ve Vergiden Önceki Kar / Toplam Aktifler	35
Aktif devir hızı	Net Satışlar / Toplam Aktifler	32
Asit test oranı	(Dönen Varlıklar-Stoklar) / Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar	30
Kaldıraç oranı	Toplam Yabancı Kaynaklar / Toplam Aktifler	27
Dönen varlıklar / toplam varlıklar oranı	Dönen Varlıklar / Toplam Aktifler	26
Özsermaye karlılığı oranı	Net Kar / Özsermaye	23

Kaynak: Jodi L. BELLOVARY ve diğerleri. a.g.m. s.42.

³⁹ Seval SELİMOĞLU ve Abdullah ORHAN (2015). “Finansal Başarısızlığın Oran Analizi ve Diskriminant Analizi Kullanılarak Ölçümlemesi: BİST’de İşlem Gören Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma”. Muhasebe ve Finansman Dergisi. 66.2015. s. 21-40.

⁴⁰ M.Mustafa KISAKÜREK, Öznur ARSLAN ve Hüdaverdi BİRCAN. “İşletmelerin Mali Başarısızlık Tahminlemesi İçin Model Önerisi: Bist’te Faaliyette Bulunan İmalat İşletmelerinde Bir Uygulama”. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 8(1).2018. s. 99-114

⁴¹ Jodi L. BELLOVARY, Don E. GIACOMINO ve Michael D. AKERS. “A Review of Bankruptcy Prediction Studies: 1930 to Present”. Journal of Financial Education Vol. 33. Winter. 2007. s.1-42.

⁴² Jodi L. BELLOVARY ve diğerleri. a.g.m. s.42.

Yukarıdaki tablo 2007 yılına kadar yapılan çalışmalarda kullanılan finansal oranları başarılı biçimde özetlemektedir. Tablodaki oranlardan asit test oranı ile kaldıraç oranının Bakanlıkça çok zor durum tespitinde kullanıldığı görülmektedir. Buna karşılık nakit oranının tabloda yer almadığı, bir diğer ifadeyle nakit oranının finansal başarısızlık tahmininde sık kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Nakit oranının finansal başarısızlık ölçümünde sık kullanılmama nedeni Beaver (1968) tarafından açıklanmıştır⁴³. Buna göre, finans literatüründe, likidite oranları ile diğer oranların finansal başarısızlığı tahmin güçlerini sıklıkla karşılaştırılmış ve finansal başarısızlığın tahmininde, likidite oranlarının kısa vadede; diğer oranların ise uzun vadede daha başarılı olduğu belirtilmiştir. Likidite oranları içerisinde ise nakit oranının finansal başarısızlığın tahminindeki rolünün son derece önemsiz olduğu belirtilmektedir. En çok cari oranın, bir ölçüde asit test oranının başarıyla kullanıldığı; ancak nakit oranının kullanımının son derece kısıtlı olduğu belirtilmektedir. Bunun nedeninin, finansal başarısızlık tahmininde dahi nakit oranın gereğinden fazla hassas ölçüm yapması olarak belirtilmektedir⁴⁴.

Diğer yandan, asit-test oranının genel olarak kullanımında da dikkatli olunması önerilmektedir. Buna göre, asit-test oranı likidite gücünün ölçümünde iki açıdan hatalı yorumlara sebep olabilmektedir. Öncelikle şirketin borçlarının yenilenen (rotatif) nitelikte olması halinde, işletmenin finansal başarısızlık riski görüldüğünden daha düşük olabilir. İkincisi, şirket kapanmadığı sürece nakde dönüştürdüğü dönen varlıklarını tümüyle borç ödemede kullanmaz. Elde edilen fonlar işlerin sürdürülmesi için de gerekli olmaktadır⁴⁵. Bu durumda yalnızca asit-test oranı

veya nakit oranı gibi likidite oranlarına dayanarak yapılan tespitlerin hatalı olabileceği gözden uzak tutulmamalıdır. Benzer eleştiriler kaldıraç oranı içinde geçerlidir. Her ne kadar kaldıraç oranı, şirketin varlıklarının ne kadarını borçla finanse ettiğini gösterse de, bu oran aslında şirketin borçluluğunun net bir ölçüsü olarak kabul edilmemektedir. Şirketin borçluluğunun net tespiti için şirket bünyesinde bulunan nakit değerlerin ve menkul kıymetlerin borç tutarından indirilerek net borç tutarının tespit edilmesi önerilmektedir⁴⁶. Bu durumda, varlıklarının likidite durumu dikkate alınmaksızın yalnızca kaldıraç oranına göre şirketin finansal riskinin değerlendirilmesi hatalı yorumlara sebep olabilecektir.

İMKB veya BİST'i konu alan çalışmalarda da likidite oranlarına ilişkin bulguların uluslararası çalışmaların bulguları ile benzerlik gösterdiği gözlenmektedir. Her ne kadar çalışmalar arasında ulaşılan sonuçlar açısından önemli farklılıklar bulunsun da, mali yapı ve karlılık oranlarının finansal başarısızlık tahmininde genelde önemli bir faktör olarak belirlendiği bulgusuna ulaşılmıştır. Likidite oranları ise her çalışmada önemli bulunan bir değişken olmamıştır. Özellikle nakit oranının, finansal başarısızlık tahmininde çok önemli bir yeri olmadığı anlaşılmaktadır.

Ayrıca yukarıdaki tabloda en üst sırada yer alan (en sık kullanılan) aktif karlılığı oranının çok zor durum tespitinde kullanılmaması ise önemli bir eksiklik olarak dikkat çekmektedir. Oysa bir işletmenin finansal başarısızlık ihtimalinin veya çok zor duruma düşme ihtimalinin değerlendirilmesinde karlılık oranları değerli bilgiler sunmaktadır. Benzer biçimde aktif devir hızının da tabloda yer aldığı ancak çok zor durum tespitinde faaliyet oranlarından yararlanılmadığı görül-

⁴³ William H. BEAVER. "Alternative Accounting Measures as Predictors of Failure". s.114-116.

⁴⁴ William H. BEAVER. "Alternative Accounting Measures as Predictors of Failure". s.114-116.

⁴⁵ Robert C. HIGGINS. Analysis for Financial Management. 10th edition. McGraw Hill. USA. 2012. s.53.

⁴⁶ Robert C. HIGGINS. a.g.m.s.48.

mektedir. Oysa uygulamada bir işletmenin kısa vadeli yükümlülüklerini karşılama kabiliyeti değerlendirilirken, likidite oranlarının yanı sıra faaliyet (verimlilik) oranlarının da incelenmesi gelenekselleşmiş ve gerekli bir çalışmadır. Likidite oranları, bir işletmenin borç ödeme gücünü inceleyen, işletmenin faaliyet hacmini ve yatırımlarının verimliliğini göz ardı etmektedir. Hâlbuki bir işletmenin borç ödeme gücü varlıkların verimliliğinden önemli ölçüde etkilenmektedir. Bir işletme varlıklarını verimli kullanarak faaliyetlerini görece düşük bir yatırım tutarı ile sürdürebilir ve vadesi gelen yükümlülüklerini sorunsuz biçimde karşılayabilir.

Çok zor durum tespitinde kullanılan oranların tanımlarının yanı sıra eşik değerlerin nasıl tespit edildiği konusunda da bir belirsizlik bulunmaktadır. Her ne kadar bazı finansal oranlar için genel kabul görmüş değerlerden söz edilse de, bunların bilimsel bir geçerliliği bulunmamaktadır. Her ülkede, her dönemde, her sektörde ve her ekonomik koşulda geçerli ideal bir finansal oran değerine ulaşmak oldukça zordur. Örneğin cari oran için kestirme biçimde belirlenen ve yeterli kabul edilen değer 2:1 olarak kabul edilmektedir. Ancak gerçek cari oran düzeyinin piyasa koşulları ile müşteriler ve tedarikçiler ile ticari ilişki koşulları tarafından belirleneceği gözden uzak tutulmamalıdır⁴⁷. Kaldıraç oranı için öngörülen 0,5 oranı da bir diğer kestirme kuraldır. Ancak 0,5 kuralına göre değerlendirme yapılırken, şirketin nakit akışlarının da incelenmesi önerilmektedir. Çünkü şirketin borçlarını geri ödemesi büyük ölçüde yaratacağı nakit akışlarına bağlıdır⁴⁸. Bu durumda, her şirket için borçlanma oranı öngörmenin hatalı olabileceği anlaşılmaktadır. Benzer bir durum, çok zor durum tespiti için belirlenen

eşik değerler için de geçerlidir. Çözüm TCMB sektör standart oranları ile finansal başarısızlıkla karşılaşan şirketlerin finansal oranları incelenerek sektörel bazda yeni eşik değerlerin belirlenmesi şeklinde olabilir. Kuşkusuz onlarca sektör için tek tek eşik değerler belirlemek pratik olmayabilir. Ancak sanayi, mali ve hizmetler sektörü ayrımı daha sağlıklı eşik değerler belirlenmesine yardımcı olabilir.

SONUÇ

6183 sayılı Kanunun 48. Maddesinde Tecil, 48/A Maddesinde ise Vergiye Uyumlu Mükelleflerin Borçlarının Tecili düzenlemesi ile kamu borcunun ödemesi veya borçlunun mallarının haciz olunması veyahut da haczedilen malların paraya çevrilmesi borçluyu çok zor duruma düşürecekse yazılı başvuru olması ve teminat gösterilmesi koşulu ile tecil uygulamasından yararlanılması mümkün olabilecektir. Tecilin uygulanması ile ulaşılmak istenen amaçlardan birisi de borçlulara kolaylık sağlanmasıdır. Bu kolaylık ile borç belirli bir faiz oranı taksitlendirilmekte böylece borçlunun faaliyetleri sektöre uğramadan devamlılığının sağlanması amaçlanmaktadır.

Hem AATUHK'un 48 hem de 48/A Maddelerinde tecil hükümlerinden yararlanılması için aranacak ilk koşul "çok zor durum" halinin tespiti. Kanun hükümlerinde çok zor durum halinin tanımı olmadığı gibi nasıl tespit edileceğine ilişkin herhangi bir düzenleme de bulunmamaktadır. Ancak AATUHK'un 48.Maddesindeki tecil uygulaması için çok zor durum halinin tespiti hususunda 2008/3 seri No.lu Tahsilat İç Genelgesinde düzenlemeler bulunmaktadır. Bu düzenlemelere göre çok zor durumun tespitinde likidite oranlarının kullanılacağı ve belirlenecek oranlara

⁴⁷ Richard BULL. *Financial Ratios: How to Use Financial Ratios to Maximise Value and Success for Your Business*. Elsevier, England.2008.s.40.

⁴⁸ Pierre Vernimmen, Pascal Quiry, Maurizio Dallochio, Yann Le Fur ve Antonio Salvi. *Corporate Finance: Theory and Practice*. 5th Edition. John Wiley & Sons. England.2018. s.206.

göre çok zor durum derecesinin tespit edilerek tecil sürelerinin de bu derecelere göre uygulanacağı belirtilmiştir. Eğer likidite oranı 1'den büyük olursa borç tecil edilmeyecek, likidite oranı 1 ile 0,5 arasında ise 12 aya kadar ve likidite oranı 0,5'den küçük olursa borçlar 24 aya kadar tecil edilebilecektir. AATUHK'nun 48/A Maddesine göre ise çok zor durum halinin belirlenmesine ilişkin finansal oranlar 2018/11284 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı (BKK) ile tespit edilmiştir. Bu karara göre çok zor durum halinin tespitinde nakit oranı, likidite oranı ve kaldıraç oranı kullanılacaktır. İlgili kararda, hesaplanacak oranlar nakit oranının 0,1 veya 0,1'den küçük, likidite oranının 0,7 veya 0,7'den küçük ve kaldıraç oranının ise 0,7 veya 0,7'den büyük olması ve aynı zamanda şartların hepsinin bir arada var olması durumunda mükelleflerin çok zor durumda olduklarının kabul edileceği belirtilmiştir. BKK'na göre, likidite ve kaldıraç analiz tablosunda belirlenen dereceler toplanarak "çok zor durum derecesi" belirlenecek ve belirlenen dereceye göre de azami tecil süresi ile tecil faizinin belirli bir yüzdesi dikkate alınarak tespit edilen faiz oranı Tecil Süresi ve Faiz Oranı Belirleme Tablosundan hesaplanabilecektir. Çok zor durumun tespitinde kullanılan oranlar ile belirlenen, borçlunun tecile başvurduğu dönemde borcunu ödeme kapasitesi olup olmadığıdır. Bu nedenle de, nakit oranı, likidite oranı ve kaldıraç oranı ile borçlunun borç ödeme kapasitesinin olup olmadığının tespit edilmesinde yeterli olmamaktadır. Bu konuda finans teorisinde işletmelerin finansal sıkıntıda olup olmadığının belirlenmesinde kullanılan bazı finansal oranların daha yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda, aktif karlılık oranı ve aktif devir hızı oranının da kullanılması çok zor durumun daha sağlıklı biçimde tespit edilmesine katkı sağlayabilir. Ayrıca işletmelerin kısa vadeli yükümlülüklerini karşılama kabiliyeti incelenirken likidite oranlarının dışında faaliyet (verimlilik) oranlarının da incelenmesi yararlı olabilecektir.

Çok zor durum tespitinde kullanılan eşik değerlere ilişkin de belirsizlik bulunmaktadır. Bazı finansal oranlar için genel kabul görmüş eşik değerler olsa da bunların bilimsel bir geçerliliği bulunmamaktadır. Eşik değerlere ilişkin olarak döneme, sektöre ve ekonomik koşullara göre standart oran belirlemek pratikte mümkün değildir. Bu konudaki önerimiz ise TCMB sektör standart oranlarından yararlanılarak sektörel bazda yeni eşik değerlerin belirlenmesidir. Ancak bütün sektörler için tek tek eşik değerleri tespit etmek çok uygun olmayabilir. Bu konuda özellikle mali sektör, sanayi ve hizmet sektörü bazında eşik değerler belirlenmesinin sorunun çözümüne yardımcı olabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmadaki önerilerin çok zor durumun tespiti konusunda yeni bir bakış açısının geliştirilmesine katkısı olabileceği düşünülmektedir. Bu çalışma, çok zor durumun tespitinde karşılaşılan sorunları ortaya koymakta ve teorik öneriler getirmektedir. Yeni çalışmalarda, TCMB sektör standart oranları kullanılarak eşik değerlerin tespit edilmesi mümkün olabilir.

KAYNAKÇA

- ALTAŞ, D. ve GİRAY, S. (2005). "Mali Başarı-sızlığın Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemlerle Belirlenmesi: Tekstil Sektörü Örneği". Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 2. 13-27.
- ALTMAN, E.I. (1968). "Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy". Journal of Finance. 23(4): 589-609.
- BEAVER, William H. (1966). "Financial Ratios As Predictors of Failure". Journal of Accounting Research, 4: 71-111.
- BEAVER, William H. (1968). "Alternative Accounting Measures as Predictors of Failure". Journal Of Accounting Review. 43(1). 113-122.
- BEAVER, William H. (1968). "Market Prices, Financial Ratios, and the Prediction of Failure". Journal of Accounting Research, 6(2), 179-192.

- BELLOARY, J.L., GIACOMINO, D.E., ve AKERS, M.D. (2007). "A Review of Bankruptcy Prediction Studies: 1930 to Present". Journal of Financial Education Vol. 33. Winter. 2007. 1-42.
- BLOCK, S., HIRT G. ve DANIELSEN, B. (2017). *Foundations of Financial Management*. McGraw-Hill. 16th Edition. USA. 2017.
- BULL, R. (2008). "Financial Ratios: How to Use Financial Ratios to Maximise Value and Success for Your Business". Elsevier. England.
- CANDAN, T. (2018). *Açıklamalı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun*. Dördüncü baskı. Yetkin Yayınları. Ankara.
- CHARITOU, A., NEOPHYTOU, E., CHARALAMBOUS, C. (2004). "Predicting Corporate Failure: Empirical Evidence for the UK". European Accounting Review. 13(3). 465-497.
- DEAKIN, E.B. (1972). "A Discriminant Analysis of Predictors of Business Failure". Journal of Accounting Research, 10(1): 167-179.
- EDMISTER, R.O. (1972). "An Empirical Test of Financial Ratio Analysis for Small Business Failure Prediction". Journal of Financial and Quantitative Analysis. 7(2). 1477-1493.
- HIGGINS, R.C. (2012). *Analysis for Financial Management*. 10th edition. McGraw Hill. ABD.
- HOUGHTON, K.A.(1984). "Accounting Data and the Prediction of Business Failure: The Setting of Priors and the Age of Data". Journal of Accounting Research. 22(1). 361-368.
- İÇERLİ, M.Y. ve AKKAYA, G.C. (2006). "Finansal Açından Başarılı Olan İşletmelerle Başarısız Olan İşletmeler Arasında Finansal Oranlar Yardımıyla Farklılıkların Tespiti". Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. 20(1). 413-421.
- İstanbul Vergi Dairesi Başkanlığı Mükellef Hizmetleri Tahsilat Grup Müdürlüğü. (2006). *6183 Sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkındaki Kanun*. Arıkan Yayınevi.
- GERÇEK, A. (2017). *Kamu Alacaklarının Tahsil Hukuku*. Ekin Basım Yayım Dağıtım. 5.Baskı. Bursa.
- KANETİ, S. (1987). *Vergi Hukuku*. İstanbul Üniversitesi Yayın: 3434. Özdem Kardeşler Matbaası. İstanbul.
- KARAKOÇ, Y. (2019). *Genel Vergi Hukuku*. 2.Baskı. Yetkin Yayınları. Ankara.
- KISAKÜREK, M. M., ARSLAN, Ö., HÜDAVERDİ, B. (2018). "İşletmelerin Mali Başarısızlık Tahminlemesi İçin Model Önerisi: BİST'te Faaliyette Bulunan İmalat İşletmelerinde Bir Uygulama". Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 8(1). 99-114.
- Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı. Tahsilat İç Genelgesi. Sayı: B.07.1. GİB.0.06.38/3802-92. Seri No:2008/3. (www.gib.gov.tr/gibmevzuat). Erişim tarihi:02 Temmuz 2020.
- OHLSON, J. A. (1980). "Financial Ratios and the Probabilistic Prediction of Bankruptcy". Journal of Accounting Research. 18(1). 109-131.
- Oluş Yayıncılık. (2010). *Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun Yorum ve Açıklamaları*. Oluş Yayıncılık. Ankara.
- Resmi Gazete. 30.06.2007.Sayı:26568.
- Resmi Gazete. 18.12.1953. (https://gib.gov.tr/node/87851). Erişim tarihi:10.07.2020.
- Resmi Gazete. 25.01.1955. (https://gib.gov.tr/node/89177). Erişim tarihi:10.07.2020.
- Resmi Gazete.24.02.2018. Sayı:30342. (https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/02/20180224-5.pdf). Erişim tarihi:02 Şubat 2020.
- SELİMOĞLU, S. ve ORHAN, A. (2015). "Finansal Başarısızlığın Oran Analizi ve Diskriminant Analizi Kullanılarak Ölçümlemesi: BİST'de İşlem Gören Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma". Muhasebe ve Finansman Dergisi. 66. 21-40.
- TAFFLER, R. J. (1982). "Forecasting Company Failure in the UK Using Discriminant Analysis and Financial Ratio Data". Journal of the Royal Statistical Society. 145(3). 342-358.

TERZİ, S. (2011). “*Finansal Rasyolar Yardımıyla Finansal Başarısızlık Tahmini: Gıda Sektöründe Ampirik Bir Araştırma*”. Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi.15(1). 1-18.

VERNIMMEN, P., QUIRY, P., DALLOCCIO, M., LE FUR, Y., ve SALVI, A. (2018). Corporate Finance: Theory and Practice (5. Baskı). John Wiley & Sons. İngiltere.

YAKAR, S., KARADAĞ COŞKUN, N. (2020). “*Vergi Hukukunda Zor Durum: Anayasal İlkeler Açısından Bir Değerlendirme*”. Vergi Raporu Dergisi. Sayı 250. 128-146.

ZEYTİNOĞLU, E. ve AKARIM, Y.D. (2013). “*Fi-*

nancial Failure Prediction Using Financial Ratios: An Empirical Application on Istanbul Stock Exchange”. Journal of Applied Finance & Banking. 3(3). 107-116.

Gelir İdaresi Başkanlığı. 238 seri No.lu Tahsiilat Genel Tebliği. (<https://gib.gov.tr/node/87851>). Erişim tarihi:10 Temmuz 2020.

Gelir İdaresi Başkanlığı. 249 seri No.lu Tahsiilat Genel Tebliği. (<https://gib.gov.tr/node/89177>). Erişim tarihi:10 Temmuz 2020.

Türkçe Sözlük. Türk Dil Kurumu. (<https://sozluk.gov.tr/>). Erişim tarihi: 03 Temmuz 2020.